

LOHKAN- JA ČÁLLINVÁTTISVUOĐAT SUOMABEAL SÁMESKUVLLAIN

Earenoamášpedagogalaš
dutkan- ja ovddidanprošeakta
2004

”Guđe kártenbargguid suomabeal sámeskuvllat geavahit sámegeilmánáide geain leat lohkan- ja čállinváttisvuođat, ja mo sii leat heivehan dáid sámemánáide?”

Anbjørg Holm Varsi
2005

Sisdoallu

Ovdasátni	1
1. Dutkanbargu	2
1.1 Čuolbma ja ulbmil	2
1.2 Dutkanmetoda	2
1.3 Dutkanguovlu	2
1.3.1 Ohcejoga gielda	3
1.3.1.1 Ohcejotnjálmmi skuvla	3
1.3.1.2 Gáregasnjárgga skuvla	3
1.3.2 Anára gielda	3
1.3.2.1 Avvila skuvla	4
1.3.3 Eanodaga gielda	4
1.3.3.1 Heaftá vuolledássi	5
1.4 Dutkanjoavku	5
1.4.1 Luohkkáoahtpaheaddjit	5
5	
1.4.2 Sierraoahtpaheaddjit	5
2. Suoma skuvla	5
2.1 Suoma skuvlla mearrádušat	5
2.2 Diibmolohku	6
2.3 Sierradoarjja	6
2.3.1 Doarjjaoahtpahus	7
2.3.2 Oasseáigásaš sierraoahtpahus	7
2.3.3 Sierraoahtpahus sirdin	7
2.3.4 Heivehuvvonoahtpahus	8
2.3.5 Hárjehanoahtpahus	8
2.4 PISA-bohtosat	9
3. Lohkan- ja čállinváttisvuodát	9
4. Lohkan- ja čállinváttisvuodaid kártenbargu	10
4.1 Kártenmateriála sámegillii	10
4.2 Kártenmateriála suomabealde	11
4.3 Mo kártejit sámeskuvllain Suomas?	11
4.3.1 Geat kártejit?	11
4.3.2 Smávvaskuvllas: 0.-3. luohkás	11
4.3.3 Gaskadásis	12
4.4 Geat ožžot sierraoahtpahusa ja maid barget doppe?	14
5. Loahppa	15
Gáldolistu	18

Ovdasátni

Vuosttamuzžan hálidan giitit Norgga Sámedikki ruhtadeamis dán prošeavtta. 2004:s várrii Sámediggi ruđaid earenoamášpedagogalaš dutkan- ja ovddidanprošeavttaide. Dát dagahii vejolažžan munnje čadahit prošeavtta ruđalaččat, ja de maid lei dutkanáigodagas vejolaš váldit oahpaheaddjivirggistan virgelobi. Prošeakta čadahuvvui Davvi-Norgga earenoamášpedagogalaš fierpmádaga ovttasbargguin. Bagadallin lea Anne Dagmar Biti Mikalsen, Davvi-Norgga earenoamášpedagogalaš fierpmádagas. Hálidan giitit Davvi-Norgga earenoamášpedagogalaš fierpmádaga go juolludedje munnje bagadalli.

Doaivvun dát prošeakta veahkeha buoridit dili sámegielat ohppiin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Lean guorahallan mo lohkan- ja čállinváttisvuodaid kártejit sámeskuvllain Suomas. Hálidin válljet sámegiela vuosttašgiela skuvllaid. Fitnen Ohcejotnjálmmi vuolledásis, Gáregasnjárgga skuvllas, Heahtta vuolledásis ja Avvila skuvllas. Lei earenoamáš miellagiddevaš guorahallat suomabeal skuvlladili go suomagiella ja sámegiella leaba fuolkegielat, ja go Suopma lei buoremus PISA-bohtosiin. PISA lea internašunála prošeakta OECD (Organisation for economic cooperation and development) ovddas. Ulbmil iskosiin lea mihtidit skuvlamánaid oahpu ja máhtu lohkamis, matematihkas ja luondduoahpus. PISA 2001 iskkai ohppiid lohkanáddejumi.

Sullii 20 % ohppiin dahje juohke viđat mánná, rahčēt lohkanohppamiin. Dáid gaskkas leat sihke dyslektihkkarat ja earát geain leat uhcit eanet lohkan- ja čállinváttisvuodát (Lohkančehppodaga iskan 2002).

Lohkan- ja čállinváttisvuohka lea stuorra ja viiddis váttisvuohka Norgga skuvllain ja muđuige servodagas. Váttisvuodát orrot lassáneamen vaikko váldojuvvojit atnui ođđa oahpahanvuogit maid doaivut leat buorebun, ja vaikko oahpaheaddjiin lea eanet diehtu dáid váttisvuodaid birra dál go muhtin jagiid dás ovdal (Gielalaš didolašvuoda iskan 2002).

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) guorahallamis, gos maiddái oahpaheaddjit vástidit gáždaldagaid:

Lærerne fylte ut et omfattende spørreskjema om blant annet metoder og aktiviteter i leseundervisningen, og rektorene har gitt informasjon om skolenes ressurser og rammefaktorer.

Guorahallamis daddjo ahte sullii 70 % oahpaheaddjiin geavahit oahppogirjji beaivválaččat. Das maid daddjo ahte go oahpaheaddji fuomáša oahppi lohkanrahčama, de 51 % oahpaheaddjiin vurdet dahkamis maidege. Jáhkán dát logut heivejit sámeskuvllaide maiddái. Lea miellagiddevaš oaidnit mo suomabeal sámeskuvllaid oahpaheaddjit barget go fuomášit ahte oahppi rahčá lohkamiin ja/dahje čállimiin.

Lean dán prošeaktačilgehusas čilgen vuossu ulbmila, mo lean dutkan, dutkanguovllu (skuvllaid) ja dutkanjoavkku (luohkkáohpaheaddjiid ja sierraohpaheaddjiid).

Gádden ovdal go jearahallagohten ahte Suoma sámeskuvllat leat čeahpibut heivehit kárten- ja hárbhallanbargguid sámegillii go norggabeal sámeskuvllat. Ii han nu lean ge. Danne fertejin guorahallagohtit Suoma skuvlla, earenoamážit sierraohpahusfáladaga. Válljejin Ohcejoga gieldda oahpahusplána guorahallat danin go lean jearahallan Ohcejoga gielddas guokte skuvlla, nammalassii Ohcejotnjálmmi skuvlla ja Gáregasnjárgga skuvlla. Dat lei ge dat áidna oahpahusplána mii lei sámegillii čállojuvvon internehtii. Nu geahpedii ge mu barggu go in dárbbášan jorgaladdat čállojuvvon suomagielas sámegillii.

Lean jearahallan guđelágan lohkan- ja čállinváttisvuodát leat dáin dutkanguovlluin, guđe kártenmateriálaid geavahit, mo kártejit ja geat ožžot sierraohpahusa.

Loahpas lean vel čoahkkáigeassán makkár bohtosa mun fitnejin dáinna prošeavttain.

1. Dutkanbargu

1.1 Čuolbma ja ulbmil

Proševtta váldočuolbma lea gávnnahit mo suomabeal sámeskuvllaid lohkan- ja čállinváttisvuodaid kártejit. Doivon gávdnat buriid kártenmetodaid sámegielat ohppiid lohkan- ja čállinváttisvuodaide. Suoma skuvlavuogádat lea earálágan go norrgabealde. Ferten de oahpásmuvvat suoma skuvlavuogádahkii, mo bargagohtet go fuomášit oahppi gii rahčá lohkamiin/čállimiin, makkár njuolggadusat skuvlavuogádagas leat ja mo doaibmá sierraohpahus. Dán olis lea maid miellagiddevaš oahppat mo suomagielat ohppiiguin barget. Hálidin gávnnahit leat go Suomas kártenvuogit maid sáhtašii jorgalahttit sámegillii. Ráddjejin barggu nu ahte guorahallen dušše vuolledási (0.-6. luohkká).

1.2 Dutkanmetoda

Galledin suomabealde Ohcejotnjálmmi, Avvila, Heahtá ja Gáregasnjárgga skuvllaid. Jearahallen luohkkáohpaheddjiid ja sierraohpaheaddjiid mo sii kártejit ohppiid geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Guorahallamis hálidin gávdnat vásáhusaid suomabeale sámegielat mánáid ektui.

Geavahin kvalitatiiva dutkanmetoda. Hálidin beaivválaš, praktihkálaš duodalašvuodas guorahallat suomabeal sámemánáid dili geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát/dysleksiija. Jearahallen oahpaheddjiid, geahčadin kártenmaterialáid ja veahkkeneavvuid /hárjehallanbihtáid maid geavahedje ohppiide. Dákkáraš dutkanmetodain lea vejolaš jearahalladettiin mearridit guđemuš gažaldagat galget leat guovddázis ja čuožžovaččat. Guorahallamis čiekŋudin áššái. Hálidin čohkket guđelágán kártenbarguid ja hárjehallanbarguid geavahedje ja jearahallat daid birra. Hálidin maid čilgejumi oažžut mo leat heivehan kártenmateriála dahje hárjehallanbarguid sámegielat mánáide. Hálidin jearahit oahpaheddjiid vásáhusaid daid kártenbarguid ektui maid sii geavahit. Ráhkadin gáždagaidda maid vuodul jearahallen luohkkáohpaheddjiid ja sierraohpaheaddjiid. Jearahaladettiin dárkkistin gažaldagaidda go ferten guođdit muhtumiid dahje lasihit eará gažaldagaidda. Geavahin tehnikkálaš veahkkeneavvuid vai bessen čálekeahhtá ságastallat. Čájehuvvui maŋŋá ahte geavahuvvon veahkkeneavvu lei nu boaris ja heittot ahte báddejuvvon jearahallamat gullojedje nu heittogit ahte in ádden buot. Dattege lei buorre go ledjen bádden ságastallamiid go de gal fitnejin oahpaheddjiid dárkilis čilgejumiid mielde. Dát vuohki dieđusge lasihii vástádusaid kategoriseren- ja strukturerenbarggu. Čájehuvvui ahte lei dárbu dan dahkat vai fidnen oktasaš vástádusaid dihto gažaldagaide. Go de ledjen galledan buot ovddalgihtii plánejuvvon skuvllaid, de ihte gažaldagat maid in lean jearran. Dalle lei vejolaš riŋget dáid jearahallon olbmuide.

Mus lei dárbu oahpásmuvvat suoma oahppoplánii ja sierraohpahusa guoskevaš plánii ja dasa dárbbášin oktavuodaid olbmuide geat mu veahkehede dáid čilget. Geavahin veahkin Ohcejoga gieldda čuvgehusdoaimmajodiheaddji Arja Alaraudanjoki ja Lappi leanarádđehusas skuvlenáššiid dárkkisteaddji Kari Torikka.

1.3 Dutkanguovlu

Hálidin válljet sámegiel vuosttašgielat skuvllaid. Suomabealde definerejuvvo/sisttisdoallá sámegiella vuosttašgiellan earáláhkai go norrgabealde. Suomabealde sáhtá sámegiella leat 1) oahpahusgiellan 2) vuosttašgiellan ja dalle dušše sámegiella oahpahuvvo sámegillii 3) válljengiellan / vierisgiellan. Mu áigumuš lei válljet dušše daid skuvllaid gos oahpahusgiellan lei sámegiella.

Go ohcen jearahallama várás skuvllaid, de čilgejin ahte hálidan guorahallat skuvllaid gos sámegiella lea vuosttašgiellan. Mun in livčče välljen Eanodaga skuvlla dutkanguovlun jos livččen dalle diehtán mo suomabealde sáhtá sámegiella doaibmat oahpahas.

1.3.1 Ohcejoga gielda

Ohcejoga gielda lea Suoma davimus gielda, gos orrot sullii 1 400 olbmo. Lea áidna gielda Suomas gos sápmelaččat leat eanetlogus, sullii 70%. Ohcejoga gielddas leat golbma vuodđoskuvlla, Njuorggámis, Ohcejoga girkosiiddas ja Gáregasnjárggas. Ohcejoga gielddas leat oktiibuot 471 oahppi. Olles gielddas leat 62 oahppi vuodđoskuvllas geain lea sámegiella oahpahasgiellan.

	Sámegiella oahpahasgiellan	Sámegiella vuosttašgiellan	Sámegiella välljengiellan/ vierisgiellan	Oktiibuot
Ohcejoga 0-9	31		11	42
Gáregasnjárgga 0-9	28		14	40
Njuorggán 0-6	5		3	8
Logáhat	7	3	8	18

1.3.1.1 Ohcejotnjálmmi skuvla

Ohcejotnjálmmi skuvllas leat 42 oahppi ja 19 oahpaheaddji. Sámegielat oahpaheaddjit leat 8. Mu dutkanguovllus, sámegielat vuolledásis 0.-6. luokás, leat oktiibuot 21 oahppi.

Vuolledásis leat golbma bastevaš sámegielat oahpaheaddji ja 2 diibmoahpaheaddji. 0.-1. luokás leat 6 oahppi, 2.-3. luokás leat 6 oahppi ja 4.-6. luokás leat 9 oahppi.

Ohcejotnjálmmi skuvllas leat 2 sierraohpaheaddji, okta sámegielat mánáide ja nubbi fas suomagielat mánáide. Sámegielat mánáide ii leat leamaš sierraohpaheaddji ovttá jahkái, go eai fidnen oahpaheaddji dása. Dán jagi leat fidnen muhtuma gii easkka lea oahpaheaddjioahpu čadaheame. Dalle go mun galledin skuvlla, de ožžo 9 vuolledási sámegielat oahppi oasseáigge sierraohpahas.

1.3.1.2 Gáregasnjárgga skuvla

Gáregasnjárgga skuvllas leat 40 oahppi. Mu dutkanguovllus, 0.-6. luokás, leat oktiibuot 28 oahppi. Dáid oahppiid gaskkas lea 16 oahppis sámegiella oahpahasgiellan. Vuolledásis leat 4 bastevaš sámegielat oahpaheaddji. 0.-2. luokás leat 5 oahppi, 3.-4. luokás leat 9 oahppi ja 5.-6. luokás leat 2 oahppi. Gáregasnjárgga skuvllas leat 2 sierraohpaheaddji, okta sámegielat mánáide ja nubbi fas suomagielat mánáide. Sámegielat mánáide ii leat leamaš sierraohpaheaddji mánngga jahkái go eai leat fidnen oahpaheaddji dása. Dán jagi leat fidnen muhtuma geas lea oahpaheaddjioahppu, muhto sus ii leat earenoamášpedagogihka gelbbolašvuohta. Dalle go mun galledin skuvlla, de ožžo 4 vuolledási sámegielat oahppi sierraohpahas, guovttis dain oáččuiga oasseáiggi sierraohpahas.

1.3.2 Anára gielda

Anára gielddas orrot sullii 8000 olbmot. Anára gielddas leat vihtta vuodđoskuvlla mat leat Anáris, Avvilis, Menešnjávrris, Čeavetjávrris ja Törmäsis. Olles gielddas leat 57 oahppi vuodđoskuvllas geain lea sámegiella oahpahasgiellan. Sámegiela oahpaheaddjit leat 3 ja 7 diibmoahpaheaddji.

	Sámeigiella oahpahusgiellan	Sámeigiella vuosttašgiellan	Sámeigiella válljengiellan/vierisgiellan	Oktiibuot
Anára skuvla 0-6	23		26	49
Avvila skuvla 0-6	13	1	24	38
Menesjärvi	5		6	11
Sevettijärvi	5		9	14
Törmänen			21	21
Anára skuvla 7-9	8	1	13	22
Avvila 7-9	3	1	9	13
Logáhat		3	17	20

1.3.2.1 Avvila skuvla

Avvila vuolledásis leat lagabui 400 oahppi. 13 dain ohppiin lea sámeigiella oahpahusgiellan. Vuolledásis leat 3 sámeielat oahpaheadji. 0.-2. luokás leat 5 oahppi, 3.-6. luokás leat 8 oahppi. Avvila skuvllas leat guokte sierraoahpaheadji. Suomagielat sierraoahpaheadji bargá 0.-4. luokká mánáiguin ja sámeielat sierraoahpaheadji bargá 5.-7. luokká ohppiiguin ja sámeluokkáin. Sámeielat sierraoahpaheadji čađaha sihke sierraoahpahusa ja doarjjaoahpahusa. Sámeielat oahpaheadji 0.-2. luokkkádásis ii geavat veahkkin sierraoahpaheadji lohkan- ja čállinváttisvuodaide go sis leat nu unnán oahppit ja oahpaheadjis lea áigi guhtege oahppi várás doarvá, muhto sii ožžot sierraoahpahusa jos dasa lea dárbu.

Oahpaheadji jearrá sierraoahpaheadjis rávvagiid mo bargat jos ohppiin leat váigatvuodát oahppat bustávid, lohkat ja/dahje čállit. Hállanválttisvuodaiguin gal sámeielat sierraoahpaheadji bargá.

Avvila skuvllas leat guokte sierraoahpahusa luokká. EHA nammasaš luokás leat mánát, geat eai máhte hállat, eai gula dahje leat sakka lápmásat. Sis leat áibbas earalágan plána. Nuppi sierraoahpahusa luokás, EMU nammasaš, leat oahppit, geat dárbbasit jámma sierraoahpahusa oahppanválttisvuodaide dahje láhttenválttisvuodaide dihte. Dát oahppit gal čuvvot vuodđoluokká duojs, musihkas ja lášmmohallamis.

1.3.3 Eanodaga gielda

Eanodaga gielddas orrot sullii 2200 olbmo. Eanodaga gielddas leat njeallje vuodđoskuvlla mat leat Heahtás, Gárasávvonis, Gilbbesjávrris ja Bealdovuomis. Eanodaga gielddas leat oktiibuot 243 oahppi ja 28 oahpaheadji. Sámeielat oahpaheadjit leat 5. Olles gielddas leat 20 oahppi vuodđoskuvllas geain lea sámeigiella oahpahusgiellan.

	Sámeigiella oahpahusgiellan	Sámeigiella vuosttašgiellan	Sámeigiella válljengiellan/vierisgiellan	Oktiibuot
Heahtá 0-6		5	29	34
Gárasávvon 0-6	11		17	28
Kilpisjärvi 0-9	4		3	7
Peltovuoma			17	17
Heahtá 7-9	5	6	10	21
Logáhat		9	10	19

1.3.3.1 Heahtta vuolledássi

Heahtta vuolledássi leat 34 oahppi. Dáin ohppiin ii leat ovttagis sámegiella oahpahasgiellan. Viđa oahppis lea sámegiella vuosttašgiellan. Vuolledássi lea okta sámegiella oahpaheaddji. 0.-2. luokkás leat golbma oahppi ja 3.-4. luokkás leat guokte oahppi. Sierra-oahpaheaddji lea suomagiella.

1.4 Dutkanjoavku

1.4.1 Luokká-oahpaheaddjit

Jearahallon oahpaheddjit leat gaskamearálaččat bargan 12 jagi oahpaheaddjin. Mun jearahin njeallje oahpaheaddji. Golmmas sis leat luokká-oahpaheaddjit ja okta sámegiella oahpaheaddji. Dušše okta dáin oahpaheddjiin lei čadahan oahpaheaddjioahpu Sámi Allaskuvllas, Guovdageainnus. Dušše okta dáin oahpaheddjiin lei ožžon muhtun logaldallamiid lohkan- ja čállinváttisvuodaid birra. Buohkat leat vásihan ohppiid geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Dáid luokká oahpaheddjiin lei 0.-3. luokká oahppit. Sámegiel oahpaheaddjis ledje 0.-6. luokká oahppit. Leat oalle smávva sámegiella luokkát. Jearahallon oahpaheddjiin eai lean go 5-6 oahppi. Sámegiel oahpaheaddjis ledje fas 5 oahppi geain lea sámegiella vuosttašgiellan ja 18 geain lea sámegiella vierisgiellan.

1.4.2 Sierra-oahpaheaddjit

Sierra-oahpaheaddjit maid jearahin ledje viđas. Golmmas lei earenoamášpedagogálaš gelbbolašvuota, okta sis ii máhtán sámegiella, dušše ruotagiella. Mun välljejin jearahit ruotagiella sierra-oahpaheaddji go son oahpahii sihke sámegiella ja suomagiella ohppiid. Okta sis lei fas jahkebeale ovdal mannan ealahahkii, muhto mun välljejin su jearahit go son lea nu guhkká bargan sámegiella mánáiguin. Guovtti oahpaheaddjis ii lean earenoamášpedagogálaš gelbbolašvuota, nuppis ii lean oppa oahpaheaddji oahppu vel ge. Ohcejoga gielddas sierra-oahpaheaddjit leat guokte Gáregasnjárggas ja guokte Ohcejogas. Goappáge báikkis lea nubbi sámegiella mánáid várás.

2. Suoma skuvla

2.1 Suoma skuvlla mearrádušat

Oahpahasplánaid vuđđosat leat álbmotlaš rápma, man vuodul báikkálaš oahpahasplána dahkko. Jagi 2000is almmustahttojuvvui manjimuš oahpahasplána. Gieldda báikkálaš oahpahasplána ráhkaduvvo guđege oahpahasgiella várás. Báikkálaš oahppoplánas leat gielddalaš, báikkálaš ja skuvllalaš oasis mielde. Ohcejoga gielddas addojuvvo oahpahasplána sámegillii ja suomagillii. Ohcejogas de ráhkaduvvojedje guokte oahpahasplána. Suomas lea maid nu ahte oahpahasplána sáhtta addit ovtta Suomas hállojuvvon golmma sámegillii: Anárašgillii, nuortalašgillii ja davvisámegillii. Avvila gielddas lea de oahpahasplána sihke davvisámegillii, anárašgillii ja nuortalašgillii. Eanodaga gielddas lea davvisámegillii oahpahasplána.

Lea vuos dušše Ohcejoga gielddas sámegillii ráhkaduvvon oahpahasplána vuodđoskuvlii. Ohcejogas lea 0.-6. luokká oahpahasplána válmmas. Sámegillii ii leat vel jorgaluvvon go 0.-2. luokká.

Suomabealde lea ovdaskuvla (0. luokká) eaktodáhtolaš.

Suomabealde lágabokte sáhtta oahppi ođđasit vázzit muhtin luokká. Oahpaheaddji ii mearrit, dušše ráđđadallá. Lea váhnen gii mearrida dan. Dát ii oro nu dábálaš jearahallan skuvllain. Jos sii sirdet vuolit luokká, de dat čadahuvo ovdaskuvllas dahje 1. luokká. Oahpaheddjiid mielas ii leat buorre, jos 2. luokká oahppit ja boarrasit oahppit šattaše ođđaset vázzit, oahppi iešdovddu ektui.

2.2 Diibmolohku

Ráddehusa oahpahušlága diibmojuogu mearrádus stivre mo báikkálaččat šaddá diibmojuohku. Ráddehus mearrida eanemus (maximum) diibmomeari ja unnimus (minimum) diibmomeari juohke fágas ja luohkás. Juohke gielda de mearrida mo sii juhket diimmuid, muhto ii leat lohpi bidjat unnit dahje eanet diimmuid go maid ráddehus lea mearridan.

Čuovvovaš diibmojuogu lea Ohcejoga gielda váldán átnui 03.09.2004. Diibmojuohku lea ohppiid várás geain lea sámegiella oahpahušgiellan.

	1.luo.	2.luo.	3.luo.	4.luo.	5.luo.	6.luo.	7.luo.	8.luo.	9.luo.	OHCEJOGAS	Minimála mearrádus
Eatnigiella	6	6	5	5	3,5	2,5	2,5	2,5	2,5	35,5	42
Suomagiella	1	1	1	1	1,5	1,5	1	1	1,5	10,5	
B1-giella: ruotagiella							2	2	2	6	6
A1-giella: eangalasiella			2	2	2	2	2	3	3	16	16
Matematihkka	3	3	4	4	4	4	3	4	3	32	32
Biologia	2	2	2,5	2,5	1,5	1,5	2	2	3	33	31
Fysihkka					1	1	2	3	2		
Dearvvašv.							1	1	1	(3)	(3)
Oskkoldat	1	1	1-2	1-2	1	2	1	1	1	11	11
Historjá					1,5	1,5	2	2	3	10	10
Musihkka	4	4	5-6	5-6	7	7	1	1		56-58	56
Govvadáidda							1				
Duodji							3				
Lášmmohallan	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Ruovttudoallu							3			3	3
Oahpporávva							0,5	0,5	1	2	2
Válljenfágat							2	6	6		
A2-giella: dárogiella			1-2	1-2	1-2	1-2	(2)	(2)	(2)		
Okttiibuot	21	21	23	23	25	25	31	31	31	231	
Minimála diibmomeari	19	19	23	23	24	24	30	30	30		222
Max diibmomeari	21	21	27	27	29	30	32	33	33		

A-gielat leat vieris gielat. A1 lea eangalasiella (bákkolaš) ja A2 lea dárogiella (eaktodáhtolaš). Dárogiella lea oktiibuot 6 dii/v. 3.-6. luohkás. Jos dárogiella lea leamaš mánáidskuvllas de ferte dainna joatkit nuoráidskuvllas, dalle dat gohčoduvvo válljenfágan. B-gielat leat nuppit ruovttueatnigiellat. B1-giella lea ruotagiella (bákkolaš) ja B2-giella fas válljenfágain tuiska-dahje ruoššagiella.

2.3 Sierradoarjja

Sierradoarjaga ožžot mánát geat dárbbášit ollu earenoamáš doarjaga.

Vuolginčuoggán lea ahte sierradoarjaga diagnostiseren dahkkojuvvo nu árrat go vejolaš. Doarjjabálvalusat maid fáallet leat; doarjjaoahpahuš, oasseáigásaš sierraoahpahuš, sierraoahpahušsii sirdin, heivehuvvonoahpahuš ja hárjehanoahpahuš. Oahpahuš addojuvvo sihke ovttaohppiid mielde, joavkooahpahušsán dahje oahpaheaddji jovkui manná.

Oahpahuš vuodđun lea ahte mánáid ovttaskas earut váldojuvvojit vuhtii. Persovnnalaš oahpahuš ordnema guoski plána POOGP (HOJKS suomagillii) ráhkaduvvo ohppiide geat leat sirdojuvvon, heivehuvvon- ja hárjehansierroahpahušsá. Plánas galgá oidnot váttisvuoda luondu, maid berre álggahit, doarjjadoaimmat, oahpahuš ulbmilat, čuovvunordnemat ja doaimmabijut. Plána ráhkaduvvo ovtta fuolaheddjiin ja dárbbášlaš áššedovdiiguin.

Vuodustusa rávvagiid lassin, plánii čállojuvvo mas mánná lea beroštuvvan, mat leat su nanusvuodát, maid son máhtta bargat iehčanassii, makkár áššit buktet sutnje váttisvuodaid, plánat jeavddalaš čuovvunčoahkkimiid.

2.3.1 Doarjjaoahpamus

Doarjjaoahpamus lágida luohkkájodiheaddji. Ohcejoga giella lea juolludan 1 dii/v juohke skuvlii. Dát oahpamus ordnejuvvo ohppiide geat leat bázahallan oahpamusas. Oahppit geat ožžot doarjjaoahpamus fertejit buozalmasvuoda sivaid dihtii hárhallat juoidá maid earát leat oahppan dan áigodagas go lea leamašan eret skuvllas. Sáhttet maid oahppit geat leat bázahallan muhtin fágas dahje fáttás.

Elever som tillfälligt inte lyckas följa studietakten eller annars behöver särskilt stöd skal få stödundervisning. (GrL 628/21.8.1998,16§)
(Styrkdokument: Specialundervisnin)

2.3.2. Oasseáigásaš sierraoahpamus

Oasseáigásaš sierraoahpamus lea oaivvilduvvon ohppiide geain leat lohkanváttisvuodát, čállinváttisvuodát, eará oahppanváttisvuodát (omd. matematihkas dahje vierisgielain), vuogáiduvvanváttisvuodát (oahppi hehte diimmuid áiggi oahpamusas) ja hállanváttisvuodát. Oasseáigásaš sierraoahpamusas sáhtta sierraoahpaheaddji, luohkkáoaheaddji dahje váhnemat dáhttu ohppiide.

Oasseáigásaš sierraoahpamusas sáhtta addit vuodđoskuvlla dábálašoahpamusas dahje sierraoahpamusas nannejuvvon oahppomeriid mielde. Oahppomearit áhahuvvojit oahppaneavttuid ja vejolašvuodaid mielde. Ohppiide geain leat uhccán oahppan- ja vuogáiduvvanváttisvuodát, sierraoahpamus ordnejuvvo nu ahte dušše oassi oahpamusas addojuvvo sierraoahpamusas. Sierraoahpamusas ordnen ii dalle dábálaččat eaktut sierračovdosa, muhto oahpamus ollašuhthojuvvo vuodđoskuvlla vuodđooahpamusas oahppomeriid mielde. Oasseáigásaš sierraoahpamusas ii dárbbas ohcat rektoras lobi. Oasseáigásaš sierraoahpamus lea nu mo namas daddjo, dušše muhtin oasseáigái oaivvilduvvon. Oasseáigásaš sierraoahpamusas ii dárbbas ráhkadit Persovnnalaš oahpamusas ordnema guoski plána POOGP.

Elever med lindriga inlärnings- eller anpassningssvårigheter har rätt att få specialundervisning utöver den övriga undervisningen. (GrL 628/21.8.1998, 17§)
(Styrkdokument: Specialundervisnin)

2.3.3 Sierraoahpamus sirdin

Sierradoarjaga dárbbasit mánát, geaid ovdáneapmi, ahtanuššama ja oahppama eavttut leat hedjonan buozalmasa, lámisvuoda dahje liittu dihte. Lassin sierradoarjaga biirii gullet mánát, geat dárbbasit psyhkalaš dahje sosiálalaš doarjaga šaddamii. Sierradoarjagii leat vuogáiduvvan maddái mánát, geain lea oahpamusas ja ohppiidfuolahusa áššedovdiid ja fuolaheaddjiid mielas ovdáneamis riskkat, mat laktásit oahppanvállmašvuhtii. Lassin sierradoarjaga ovdaoahpamusas galgá addit mánáide, geat leat guhkiduvvon oahppogeatnegasvuoda biirres dahje geaid vuodđooahpamusas álggaheami lea šihttojuvvon maniduvvot jagiin, sihke mánáide geat váldojuvvojit dahje sirdojuvvojit sierraoahpamusas ovdaoahpamusas áigge.

Sierradoarjaga galgá sistisdoallat oahppanváttisvuodaid árrat fuobmáma, ovdalgihtii eastadeami ja veajuiduhtindoaimmaid. (12§)

(Styrkdokument: Specialundervisnin)

Buot oahppit integrerejuvvojit dábálaš luohkáide.

Persovnnalaš oahpahusa ordnema guoski plána POOGP ferte ráhkadit.

Sierradoarjaga dárbbasheaddji mánáin sáhttá ráhkadit maiddá sierra joavkku. Go diagnosa lea čielggas, de sáhttá gieldda veardidit galgá go sierra joavkku ásaht. Ohcejoga skuvllas lei diimmá skuvlajagis okta sierra joavku, ja Avvila skuvllas gal lea lámismánáid joavku. Dát oahppit gal čuvvot vuodđoluohká duojis, musihkas ja lášmmohallamis. Eanodagas ii leat leamaš sierra joavku. Ohcejoga gielddas sierraoahpaheaddjit leat guokte Gáregasnjárggas ja guokte Ohcejogas. Goappáge báikkis lea nubbi sámegeielat mánáid várás.

Elever som till följd av handikapp, sjukdom, försenad utveckling, störningar i känsloliv eller av någon annan därmed jämförbar orsak annars inte kan undervisas skall inntas eller överföras till specialundervisning. Specialundervisningen ordnas i mån av möjlighet i samband med den övriga undervisningen eller annars i specialklass eller på något annat lämpligt ställe. Vid undervisningen av elever som avses i detta moment kan avvikelser göras från 11§, enligt vad som bestäms eller föreskrivs med stöd av 14§. För eleven skall uppgöras en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas. (GrL 628/21.8.1998,17§)
(Styrkdokument: Specialundervisnin)

2.3.4 Heivehuvvon oahpahus

Jos dábálaš oahpahus lea oahppái menddo gáibideaddji, ráddádalladettiin váhnemiiguin viggojuvvo gávdnat oahppái buoremus čuoavddus. Oktagaslaš oahppoplána sáhttá muhtin osiin heivehuvvot.
(Styrkdokument: Specialundervisnin)

Oahppit sáhttet de muhtin fágas, nugo matematihkas dahje eangalasielas bargat vuolit dásis. Muhtin 5. luohká oahppi sáhttá eangalasielas fidnet 4. luohká oahpahusplána čuoavvut. Lea maid vejolaš dušše muhtin osiid muhtin fágas dássedit oahpahusa. Dán gal oahppi máhttu ja dássi mearrida man láhkái oahppis oahppái čovdet dán. Persovnnalaš oahpahusa ordnema guoski plána POOGP ferte ráhkadit.

2.3.5 Hárjehanoahpahus

Hárjehanoahpahus lea bázahallan mánáide oaivvilduvvon 11-jahkásaš vuodđooahpahasas. Hárjehanoahpahasas lea mihtilmas bargamiin oahppan ja deattuhus beaivválaš árgaeallima dáidduid oahppamis
(Styrkdokument: Specialundervisnin)

Hárjehanoahpahus dábálaččat lea DOWN mánáide.

Persovnnalaš oahpahusa ordnema guoski plána POOGP ferte ráhkadit.

2.4 PISA-bohtosat

Lea Michael Uljens Åbo Universitehtas viggan čilget manne Suopma lea buoremus PISA-bohtosiin:

- *En första och ofta angiven orsak är att den finländska skolan är mer kunskapsscentrerad.*
- *Positivt uttryckt innebär detta att den finländska läraren fortfarande åtnjuter en naturlig respekt av sina elever vilket kan tänkas leda till ett lugnare arbetsklimat i klassen med i sig positiva följder gällande inlärningsresultat.*
- *Finländska barn upplever tydligt formulerade förväntningar på sig, och också krav, gällande skolarbetet från olika håll. WHO undersökningen från 1998 visar nämligen på att finländska skolbarn inte trivs i skolan lika bra som övriga nordiska barn gör. I den finska skolan är ansvaret elevens, i den skandinaviska skolan lärarens. Eller som en dansk kollega som jämför Danmark och Finland i veckan uttryckte det: "Den danske läraren är konsulent, den finländske läraren en dirigent". Däremot tycker danska och norska barn om skolan.*
- *Föräldrarna stöttar i hög grad lärarens arbete genom att stöda barnen i skolarbetet (hemläxor mm) och genom att inte undergräva lärarens arbete genom att ifrågasätta de mål som skolan arbetar mot, de krav som skolan ställer på eleverna och de arbetssätt skolan tillämpar. Skollärarna får jobba i fred med rätt snälla föräldrar.*
- *Det är också ett faktum att läraryrket är populärt bland finländska ungdomar till skillnad från många länder där yrkets status och lönenivå skrämmar iväg sökanden.*
- *Den finska lärarutbildningen för de lägre skolåldrarna är också ovanligt omfattande i internationell jämförelse. Klassläraren får som bekant en femårig magisterexamen i bagaget.*
- *Eleverna är jämnstarka. Det bör även märkas att Finland inte har ett stort antal topp elever som drar upp medeltalet. Det är snarare så att vi i internationell jämförelse har ett litet antal svaga elever, som alltså inte drar ner medeltalet. I Finland tar vi väl hand om svagpresterande elever medan högpresterande elever ännu inte uppmärksammas.*
- *Det är långtifrån vanligt att barnen runt om i världen får ett ordenligt mål mat i skolan. Tomma magar leder till trötta huvuden och sådana lär sig inte.*

(Månadens artikel: PISA –resultat 2004-förklaringar och utmaningar)

3.Lohkan- ja čállinváttisvuodát

Dábálaš váttisvuodát sámegeilat ohppiin dáid jearahallon skuvllain ledje nugo:

- váigat muitit bustávid
- laktit bustávid oktii
- teavstta sisdoalus eai ádde olus maidege
- váttis lohkat guhkes ja amas sániid
- teavstta buvttadit
- hállamis muhtin jietnadagaid boastut dadjet
- motorihkka váttisvuodát
- stávvalastin
- muhtin oahppit eai nákke vuodjudit bargguide ja de lea oahpaheaddji ferten sin muhtomin oahpahit sierra maŋŋá skuvlla.

Leat oahppit geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát iešguđetge sivaidd geažil nugo oaidnu, gullu, áicu, motivašuvdna, motorihkka, muitu, gielalaš didolašvuotta, giellaovdáneapmi, hállan, lohkanáddejupmi ja /dahje lohkanálgga.

Oahpaheaddjit leat fuomášan ahte 3. luohká ohppiin lea suomageilas riektáčállin buorre ja sámegeilas easka 4.-5. luohkás riektáčállin lea riektá.

Buot oahpaheddjiin ledje čielga vuordámušat ohppiide. Okta oahpaheaddji dajai ahte su mihttomearri lea, ahte oahppit máhttet buot bustávid vuosttaš luohkás juovllaid rádjái ja gidđat máhttet jo lohkat. Oahpaheaddjit oavvildedje ahte jos oahppit eai oaččo veahki álggus,

de šaddá lohkan ja čállin bahča áššin oahppái. Ferte ovttatmanu bargagoahhtit juogalágan hárjehusaid go fuomášuvvo váttisin juoganu.

4.Lohkan- ja čállinváttisvuodaid kártenbargu

Go lohkan- ja čállinváttisvuodaid dábálaččat kártet de analyseret oahppi lohkan- ja čállinfunkšuvnna, sihke heajos ja gievrras beliid, dego vuodđun oahpahusfáddán, ja jos vejolaš gávnnahit mii lea sivvan váttisvuhtii (Elvemo 2000).

Systemáhtalaš dárkumiin, formálalaš ja eahpeformálalaš vugiin, oažžu oahpaheaddji vuodu áddet eaŋkil oahppi earenoamáš váttisvuodaid, sihke lohkan- ja čállinváttisvuodaid ja muđui mo oahppi doaimmá dovduid dáfus, fágalaččat ja sosiálalaččat. Kártenbargu lea veahkki go doaimmaid bidjá ohppiide.

Kártenbarggus berrešii dáid beliid kártet:

- Bustáva- ja jietnadatmáhtu
- Jietnadatsyntesa
- Lohkanteknihka
- Lohkanstrategiija
- Lohkanleaktu
- Lohkanáddejupmi
- Lohkangálga
- Gielalaš gálggat
- Gielalaš didolašvuohta
- Lohkangálggaid analysa
- Stáven-/čállingálggaid analysa

4.1 Kártenmateriálat sámegillii

Sámegillii leat dát barggut dahkkon lohkan- ja čállinváttisvuodaid ektui:

- Sámedikki prošeakta: **Lohkanmetodihkka ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan skuvllas**. Dát prošeakta lea buorre eastadanbargu lohkan- ja čállinváttisvuodaide.
- **Gielalaš didolašvuoda iskan** 1. luohká ohppiid várás
- **Standardiserejuvnon joavkoiskkadanmaterialaid sámegillii** buot luohkáide, mat leat veahkkin skuvllii fáhtet ohppiid geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát.
- Sandfallet gelbbolašvuodaguovddáš lea fas ráhkadan muhtin **pedagogálaš dataprográmmaid** mas leat lohkan- ja čállinhárjehallamat.
- **Álkislohkangirjjit** leat nuppelohkáí, muhto eai vel doarvái
- **Lohkangursa-pearbma**, mii lea ráhkaduvvon Anna Mikkelsena”Lesekursus” vuodul.
- **Iskkadanmateriála davvisámegielas 4.-10. luohká várás** (Guovdageaidnu-prošeakta 1995-Anna Mikkelsen)
- Kåre Johnsen: **Lohkan/čállingeahččaleapmi**, mii lea oktagaslaš iskkadanmateriála.. 1.,2. ja 3. luohkkái ja 3.-9. luohkkái

4.2 Kártenmateriálat suomabealde

Kártenmateriálat suomabealde maid jearahallanskuvllat geavahit leat

- **Lukemisen ja kirjoittamisen testejä**
- **Ala-asteen lukutesti (Johanne Lindeman 1998)** Oahppit geat leat 1.-3. dásis sis lea dysleksiiija.
- **Lukilasse (1999)**. Lohkanmáhtu iská jitnosat lohkamiin 2 minuvtta ja sánuheapme
- **Morfologia testi (Paula Lyytinen 1988)**

4.3 Mo kártejit sámeskuvllain Suomas?

Suomabealde oahppanválttisvuodat dalán giedahallojuvvojit. Okta sierraoahpaheaddji dajai ahte son ii álgge kártet oahppi ovdalگو ovttá áigodaga lea iskkan oahpahit su. Muhtin fas dajai ahte norggabealde lea diagnosasyndroma. Sii oaivvildedje ahte sii ovdal geahččalit veahkehit oahppi ovdalگو álget kártet.

Jearahallon skuvllat eai geavahan makkárge kártenbargguid sámegillii. Sis ledje iešguđetlágan kártenvuogit. Sierraoahpaheaddjit kártejedje suomagillii go geavahedje kártenmateriálaid. Okta sierraoahpaheaddji, gii ii geavahan kártenmateriálaid, lei nu guhká jo bargan ahte son čadahii kártemiid sámegillii. Muhto dát eai lean su mielas nu bures smihttojuvvon.

Luohkkáoahpaheaddjit kártejedje oahpahettiin. Sámegiel luohkáiin leat nu unnán oahppit ahte sii árvoštalle dan vejolažžan. Jearahallon luohkáid sturrodát leat 5-6 oahppi juohke joavkkus, gos 2-3 ovttastuvvon luohká leat. Omd. 0.-2. luohkás ledje 5 oahppi. Okta lei nu guhká jo bargan ahte oinnii guhte oahppi dárbaša eanet hárjehallama.

4.3.1 Geat kártejit

Lohkan- ja čállinválttisvuodaid dahje hállanválttisvuodaid ledje váhnemat, oahpaheaddjit dahje dearvvašvuodadivššárat geat fuomášedje. Muhtin skuvllain gos ledje sierraoahpaheaddjit, geain lei gelbbolašvuolta, johte luohkáid mielde ja kártejedje juohke luohká lohkan- ja čállindáiddu. Stuurát skuvllain dahke dan árra čavčča ja jagi álggus. Oahpaheaddjit, stuorát skuvllain, vásihedje ahte sii ledje mánggii fillehallojuvvon ohppiide ahte sii eai raža lohkamiin ja čállimiin. Muhtin oahppis sáhtii leat nu čáppa giehtačála ahte oahpaheaddji ii fuomášan váttisvuodaid. Ohppiide, geat besse sierraoahpahussii, čadahuvvui odđa ja vuđoleabbot kártemat.

4.3.2 Smávvaskuvllas: 0.-3. luohkás

Vuosttaš luohkás vurdojuvvo oahppi máhttit bustávid ja laktit bustávid oktii. Oahpaheaddji geahččalii heivehit oahpahusa juohke oahppi dássái. Oahpaheaddjit barge iešguđet koanstaiguin ja ollu hárjehallamiin. Okta oahpaheaddji lei nu dárkil ahte ii álggahan odđa áššiid ovdal go oahppi hálddašii omd. bustáva.

Muhtin dajai ahte lea measta menddo maññit easka 3. luohkás fuomášit váttisvuodaid ja veahkehit ohppiid. Buoremus lea jos beaiveruovttus fuomášivčče guđemuš dáidduid/ beliid mánás berre hárjehallat ovdalgihtii go skuvllii álgá. Okta oahpaheaddji lei áican muhtin oahppis go váccii ovdaskuvllas ahte ii muitán sániid, váigat muitalit jurdagiiddas ja ii vástidan daid gažaldagaide maid oahpaheaddji jearai. Dál go oahppi lei vuosttaš luohkás de ledje sus váttisvuodát muitit bustávid maid oahpai ja laktit bustávid oktii. Sierraoahpaheaddjit doivo ahte ohppiid váttisvuodát fuomášuvvojit nu fargga go vejolaš, ovdaskuvllas dahje ovdal vel.

Ovdaskuvllalaččain kártejedje guđemuš jietnadagaid oahppit máhtte dadjat. Jos okta oahppi ražai r-jienain, de lei sus r-skuvla sierraoahpaheaddji luhtte, muhto ii lean doarvái dušše skuvllas hárbhallat.

Dábálaččat čadahuvojedje kártemat ná:

1.-3. luohká ohppiin iskke lohkanáiddu.

*Oahppit galget lohkat 60 minuvtta ja vástidit gažaldagaid.

Nubbi teaksta lei muijalanteaksta ja nubbi fas áššeteaksta.

4.3.3 Gaskadásis: 4.-6. luohkás

4.-6. luohkás sierraoahpaheaddji dábálaččat iskai ohppiid lohkanleavttu, lohkanválttisvuodaid, sánuhii ja geahčadii guđelágán feallat ohppiin leat.

Sierraoahpaheaddji iskai 4. luohká ohppiin lohkama ja lohkanáddejumi.

*Sánit čállojuvvon oktii. Oahppi galgá gávdnat sániid ja bidjat sárgá sániid gaskii.

EROTA SANAT TOISISTAAN

Erota sanat toisistaan piirtämällä pystyviivoja sanojen väleihin.
Tee niin nopeasti kuin osaat.

Esimerkki:

työ|kiltt|törmät|takki|etana

sumu|ulvoa|ylpeä|kallishuude|lavanhussa|aaristo

Harjoitus:

kuulokettusisarsyödä

vaaraantaakuunnella|hiirisiistiopettaja

lintunoitakirjoittaapöllösininen

*Sánit mat eai oaivvil maidege, gávdnat sániid mat eai oaivvil maidege.

ETSI HÖLYNPÖLYT

Piirrä pystyviiva sellaisten sanojen päälle,
jotka eivät merkitse mitään.
Tee niin nopeasti kuin osaat.

Esimerkki:

lq̄ti ruokailla pȳt̄ä lep̄mä arvokas
kulma meri sēri vaatāllinen juottaa kamala

Harjoitus:

sormus vaarallinen sahettaa matjaa mukana
ekäin kunsastua keilo palvella surullinen
metsässä kalkoinen kaunokainen ramahtaa oito

*Sánit čállojuvvon boastut. Oahppi galgá gávdnat feailla.

ETSI KIRJOITUSVIRHEET

Piirrä pystyviivat kirjoitusvirheiden tai puuttuvien kirjainten
kohdalle. Virheitä ei ole kaikissa sanoissa. Tee niin nopeasti kuin
osaat.

Esimerkki:

vaarallinen k̄un̄is p̄l̄pȳr̄ä kukka aet̄l̄a
matala pork̄ana is̄ä tiiker̄ä koululakku

Harjoitus:

järvi leikiä juulupukki putarha takki
rehelinen sairastaa rullalistimet huima päiva
noita päästäinen aurinkko opilaat kuninkatar

*Stávvalastit sániid. Oahppi bidjá sárgá stávvaliid buohta.

TAVUTA SANAT

Tavuta sanat piirtämällä tavujen väleihin pystyviivat. Tee niin
nopeasti kuin osaat.

Esimerkki:

kōi il̄allā suomi istua kāll̄llaan
vālas sēraavā ōip̄ pärs̄k̄iä

Harjoitus:

vanhus saavuttaa arvata kala
kaartaa reipas istua opas vino
hiiri siellä prinsessa hauska
istuu lopulta pöydällä ensimmäinen

Sierraoahpaheaddji iská 5. luohká ohppiin fas čállima, sánuheame bokte.

*Oahppi čállá maid oahpaheaddji lohka.

*Oahppi čállá mitalussii loahpa

Avvila skuvlla sierraoahpaheaddji sánuheami veardideami oasis:

1. Stuorra vai unna bustávvat				
2. Bustávvaid báiki jorggiha (-ie, ei-) dahje bustávva jorggiha nuppe gežiid (3 E)				
3. Bustávva váilo gemináhtas				
4. Bustávva váilo vokálas				
5. Eará bustávva mii váilo				
6. m/n				
7. nk/ng				
8. Boastto bustávva				
9. Sánit oktii vai sierraláhkái				
10. Lassi mearkkat váilojit / badjelmeare				
11. Sátne mii váilo				
12. Boastto berošteaddji sánis				
13. Sáni loahppa boastut				
14. Ii nu vuogas sátne/bázahus sátne				
15. Stávval váilo				
16. Liige bustávva				
17. Ii leat guođđán sátnegaskaid				
18. Eará feallat				
Oktiibuot				

(Sylvi Rasmus jorgalan)

6. luohkás eai dahkko kártemat, muhto sii geat leat rahčan besset sierraoahpaheaddji lusa hárjehallat mainna rahčet.

4.4 Geat ožžot sierraoahpahusa ja maid barget doppe?

Oahpaheaddjit bidje sierraoahpahussii ohppiid geat rahče lohkamiin ja čállimiin.

Suomabealde informánttat oaivvildit ahte jos ovdaskuvlla rájes jo ožžot oahppit buotlágan veahki, de eai leat sis váttisvuodát 6. luohkás. Okta oahpaheaddji dajai ahte son giedahallá oahppanválttisvuodaid mañimužžan beavvi mañjá go fuomáša. Oahpaheaddjit maid vásihedje ahte lei stáhtus beassat hárjehallat lohka/čállima sierraoahpaheaddji luhtte. Muhtomin leat váhnemat geat dáhttot mánnái oasseáigge sierraoahpahusa. Lei okta oahppi geas lei stuorra vieljas leamaš stuorra čállinválttisvuodát, erenoamážit gemináhtaiguin, ja unna vieljas maid ledje veaháš váttisvuodát gemináhtaiguin. Su váhnemat dáhtto unna villjii oasseáiggi sierraoahpahusa go balle sus šaddat seamma stuorra váttisvuodaid.

Oahppit geat rahčet eaŋgalasgielain ja matematihkas ožžo maiddá veahki sierraoahpaheames. Muhtin oahppi, geaid váhnemat ledje välljen bidjat sámegeilat luohkkái vaikko ii lean sámegeiella su vuosttaš giella, oaččui veahki sierraoahpaheaddjis. Son rahčá sámegeiela áddejumis. Eará oahppi maid oaččui veahki, gii fas nu hirbmasit sehkkehii suomagiela go sámegeillii čálii.

Kártema bohtosa vuodul sierraoahpaheaddji ovtas luohkkáohpaheddjiin árvvoštalaiga geat besset sierraoahpaheaddji lusa 1-3 d/v okto dahje joavkkuid mielde, oasseáigge sierraoahpahussii. Sierraoahpaheaddji välljii ovttaláganiid seamma jovkui, sáhttet leat sihke 4. ja 5. luohká oahppit ovtta joavkkus.

Dábálaččat leat oahppit oasseáiggi sierraoahpahusas skuvlla áiggi, muhto muhtomin ruovttuin sohppojuvvui čadahit sierraoahpahusa skuvlla maŋŋá dahje ovdalgo skuvla álgá. Eai buohkat leat sierraoahpahusas olles skuvlladiimmu, muhtomin lea doarvái moaddelot minuvtta háválassii. Okta sierraoahpaheaddji oahpaha 6 vahkku háválassii, ja de molsu joavkku. Muhtomin sierraoahpaheaddji manná luohkkái veahkkin oahpaheaddjái. Sáhtta leat eaŋgalasgielas dahje matematihkas. Sierraoahpaheaddji de veahkeha heivehit oahpahusa oahppi dássái.

Sierraoahpaheaddji bargagohtá álo helppos áššiiguin, dakkár bargguiguin maid diehtá lea vejolaš ahte oahppi máhtta. Maŋŋelaš easka bargagohtá áššiiguin maiguin oahppi rahčá. Sierraoahpaheaddji iskká bargat earalágan vugiid go luohkkáoahpaheaddji lea bargan. Luohkkáoahpaheaddji ii sáhte buohkain vuordit seamma ollu, baicca dárkkuha ahte juohke oahppi oahpašii juodá juohke beaivvi. Oahppit, geain fuomášedje váttisvuodaid, besse sierraoahpussii. Odđa kárten ii čadahuvvon ovdalgo sierraoahpaheaddji lei čadahan oahpahusa muhtin áigodaga. Go de fas odđa kárten čadahuvvui de báddejuvvui oahppi lohkan kasehttii. Eará áššiid čohkkejedje, nugo guđe giedain oahppi čállá, motorihka, muihtu, goappá beljiin gullá buorebut, oainnu ja bivde dieđuid váhnemiin buozalmasvuodaid, riegádanváltuid ja sohkaváltuid birra. Dearvvašvuodadivššár iskká gulu ja oainnu. Muhtomin sáhttet skuvlapsykologa lusa maid sáddet ohppiid. Sierraoahpaheaddji ii máhte WISC-teastta čadahit maid skuvlapsykologa čadaha. Buot dát kártemat leat sierraoahpaheddjiid mielas dehálaš báhpárat maŋitáigái. Ohppiide, geain leat duodalaš váttisvuodát, ráhkaduvvo sierra plána, POOGP, ovttas luohkkájođiheddjiin ja váhnemiin. Dás maid čielggaduvvo makkár ovddasvástádus skuvllas ja ruovttus lea. Muhtomin ferte skuvlapsykologa veahkkin dákkáraš plána ráhkadeapmái. Lea rektor gii galgá dohkkehit dán plána. Sierra diagnosaid gal skuvlapsykologa čadahii. Muhtimat maid ožžo veahki nevropsykologas Helssegis.

Luohkkáoahpaheaddjit dárkkuhit hui ollu lohkana vuolledásis 0.-4. luohkás. Ohppiid lohahit juohke beaivvi ja sis leat ruovttubarggut juohke beaivvi. Oahpaheaddji guldala ruovttubarggu juohke beaivvi. Oahppit galget lohkat oahpaheaddjái jitnosit ja oahpaheaddji de merke man bures leat bargan.

Merkenvugiid maid geavahedje: ☺ buorre
☹ ledje feillat
☹ odđasit hárjehallat ruovttus.

☹ mearkka eai oaččo gal maŋgii maŋŋalagai, ferte veaháš ložžet gáibádusaid muhtin ohppiin.

5. Loahppa

Mus ledje hui stuorra vuordámušat man earenoamáš buorit kártenvuogit suomabealde leat fuomášit ohppiid geat rahčet lohkamiin ja/dahje čállimiin. Go fuomášin ahte sis ii leat nu earenoamáš dat kárten, muhto baicca sierraoahpahusa ortnet lea earalágan, de fertejin guorahallagohtit sin ortnega. Jearahallon sámegielat oahpaheaddjit eai geavat kártenmateriálaid. Sierraoahpaheaddjit geavahedje kártenmateriálaid suomagillii. Okta sierraoahpaheaddji gii lei bargan 26 jagi gal ieš ráhkadii kártenbargguid sámegillii go kártii ohppiid, muhto ii son kártenbargguid gal čohkken. Munnje lei hirpmustahttii ahte norggabealde sámemánáid kártenmateriála dilli lea buoret go suomabealde. Suomabealde eai lean kártenbarggut sámegillii. Eai sii lean oppa oaidnánge kártenbargguid maid norggabealde ledje ráhkadan sámegillii. Mun šadden ofelažžan. Buohkat áigo háhkat daid sámegielat lohkančehppodat iskosiid. Mun evttohin muhtin Sámedikki politihkkárii ahte Suoma Sámediggi sáhtašii oastit norggabeal Sámedikkis dáid kártenbargguid vai suomabeal sámeskuvllat maid geavahišgohtet dáid.

Sámegiellat oahpaheddjiin suomabealde leat nu unnán oahppit ahte sis lea vejolašvuohta čuovvut juohke oahppi dárkilit. Mun jáhkán maid ahte go oahppoplánas dárkkuhuvvo ahte 2. luohká loahpageahčen galget oahppit máhttit lohkat, de dat stivre dan guvlui ahte oahpaheaddji bargá dan guvlui.

Lei munnje maid hui imaš oaidnit man unnán sámegiellat oahppit suomabealde leat. Muhtin guovllus, nugo Eanodagas, eai lean galle sámegiellat eatnigiellat. Dán skuvllas ii leat oahpahus sámegillii, dušše sámegiellat oahppit ožžot sámegiella oahpahusa. Báiki lei suomaiduvvamin, nu mo sámegiellat oahpaheaddji dajai.

Jearahallon oahpaheaddjit eai lean ožžon oahpu lohkan- ja čállinváttisvuođaid birra, dušše okta. Maŋŋá bessen gullat ahte Anára skuvllas lea sierra oahpaheaddji geas lea earenoamášpedagogalaš gelbbolašvuohta. Jus livččen dan diehtán ovdal, de livččen dieđusge Anára skuvlla válljen dutkanskuvlan. Bessen maid maŋŋá gullat ahte Gárasavvona skuvllas lea leamaš Jan Henry Keskitalo čájeheame norggabeal sámegiellat lohkančehppodaga iskanmateriála. Eai leat nu galle sámegiellat sierra oahpaheaddji geain lea earenoamáš pedagogalaš gelbbolašvuohta. Leat dušše Avvila skuvllas ja Anára skuvllas sámegiellat sierra oahpaheaddjit.

Deháleamos boadus mu guorahallamis lei fuomášit ahte suomabealde oahppanválttisvuođat dalán gieđahallojuvvojit. Earenoamášpedagogalaš fáldat lea suomabealde earalágan go norggabealde. Juohke skuvllas lea sierra oahpaheaddji. Sierra oahpahus lea suomabealde juhkkajuovvon máŋgga oassái: oasseáigge sierra oahpahus, sirdujuovvon sierra oahpahus, heivehuvvonoahpahus ja hárbanoahpahus. Ohppiide geain lea sirdujuovvon sierra oahpahus ferte ráhkaduvvot PEOGP. Mun vásihin ahte luohkká oahpaheaddjit dávjá heivehedje oahpahusa ohppiid dási mielde (heivehuvvonoahpahus). Erohus Norgga ja Suoma vuogádagas lea vuosttažettiin ahte suomabealde leat juhkkajuovvon diimmu juohke skuvllii doarjjaoahpahussii maid luohkká oahpaheaddji doallá. Dát dagaha ahte oahppit geat leat leamaš buozas ovttá vahku sihkkarasttojit lága bokte ahte ožžot oahpu das maid earát leat čadahan. Oasseáigge sierra oahpahus lea dan láhkai buorre ahte oahppit ožžot veahki dalán go oahpaheaddji fuomáša oahppi rahčamin. Ii dárbbáš mannat áigi diagnostiseret ja ohcat gieđddas sierra oahpahussii sierra diimmuid. Suomabealde ii dárbbáš sirdujuovvon sierra oahpahussii ohcat gieđddas sierra diimmuid, go dan gal hoavda juohke skuvllas mearridii. Norggabeal PIRLS guorahallamis daddjui ahte go oahpaheaddji fuomáša oahppi lohkanrahčama, de 51 % oahpaheddjiin vurdet dahkamis maidege. Dát ii mu mielas doala deaivása jearahallon oahpaheaddjiid. Suoma sámeskuvllaid oahpaheaddjit gal dalán go fuomášedje lohkan- ja čállinváttisvuođaid fále ohppiide veahki. Suoma skuvlla ortnet, lágabokte, lea mielde váikkuheame ahte lea vejolaš veahkehit ohppiide geain leat lohkan- ja čállinváttisvuođat. Suomabealde maidái barge ohppiiguin geain ledje hállanválttisvuođat, nu go jietnadagat eai lean riektá. Oahppit besse dalán hárbhallagohtit jietnadagaiguin.

Muhtin pedagoga Åbo Universitehtas, Michael Uljens, lea čilgen manne suomabealde oahppit barget nu bures PISA-bohtosis. Namuhan veara lea dat čuoggá gos daddju ahte suomabealde leat unnán heajut ja unnán buoremusat. Son daddju ahte suomabealde oahppit leat čehppodagas dássálaga. Son oaivvilda ahte suomá vuhtiváldet ohppiide, geaid ovdáneapmi, ahtanuššamat ja oahppama eavttut leat heajut, ja earenoamáš čeahpes oahppit eai oáččo nu ollu beroštumi. Nu mun maid lean vuohtán mu guorahallamis.

Mun lean hui duđavaš go lean beassan oahpásmuvvat Suoma skuvllain. Lean oahppan mo sii barget ohppiiguin geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát. Lean oahpásmuvvan sierraoahpahusa fálddagain. Lean dán proševttačilgehussii iskan čilget dáid beliid maid ieš lean oahppan. Sis ii leat nu earenoamáš dat kártenoassi, muhto baicca dat sierraoahpahus. Doaivvušin ahte norggabeal skuvllat sáhtašedje iskat dáinna vugiin bargat eastadit lohkan- ja čállinváttisvuodaid, muhto dalle diedusge dárbbášuvvojit rudalaš doarjagat. Ohcejoga vuolledásis leat 21 oahppi ja sierraoahpaheaddjis lea sullii 15 dii./v sierraoahpahus. Nu ahte livčče smávit skuvllaide dárbbášuvvot beallevirgi ja stuorit skuvllaide ollesvirgi. Sierraoahpaheaddjis lea gelbbolašvuohta lohkan- ja čállinváttisvuodaid birra, mii luohkkáohpaheaddjis ii leat. Mu mielas lei earenoamáš buorre go oahppit ožžo dalán veahki go fuomášuvvui miinu váttisin.

Gáldolistu:

Elvemo Jarle (2000): Lese- og skrivevansker; Teori, diagnose og metoder. Fagbokforlaget, Bergen

Gielalaš didolašvuoda iskan 2002

Gundersen Dag Edvard (1986): Forskningslære og rapportskrivning. EFU-avdeling ved Kristiansand lærerhøgskole. Kristiansand.

Holme Idar Magne og Solvang Bernt Krohn (1995); Metodevalg og metodebruk. Tano. Otta. Lohkančehppodaga iskan 2002

Ohcejoga gieldda oahpahusdoaimma GIELDDALAŠ OAHPPOPLÁNA. Dohkkehuvvon gielddaráđdehusas §340/21.11.2000.

Ohcejoga gieldda vuodđooahpahusa 1.-2. jahkeluohkáid sámegielat oahpahusa oahppoplána Utdanningsforbundet: FAKTAARK 2003:7. PISA 2003.

<http://www.edu.fi/svenska/>: Styrkdokument: Specialundervisning

<http://spektri.oph.fi/svenska>: Månadens artikel: PISA –resultat 2004-förklaringar och utmaningar

Mildosat:

Jearahallan gažaldagat

Gažaldagaid vástádusat

Proševtta rehketdoallu